

A megújuló magyar iparművészet felé

Írásom célja, hogy felhívjam a figyelmet az iparművészet mai problémáira, és felvázoljam szerintem milyen irányba, és milyen megoldásokkal lehet azon változtatni. Továbbá közös gondolkodásra hívjam mindazokat, akik elég erőt éreznek magukban arra, hogy szembenézzenek iparművészetünk mai helyzetével, és elég erőt éreznek magukban arra, hogy tegyenek is ennek megváltoztatásáért.

Mi az iparművészet ma?

Azt az alkotói területet, amit ma iparművészetnek nevezhetünk, én úgy határozom meg elméleti síkon, hogy mindazon hagyománnyal rendelkező tér- és tárgyalkotó művészeti terület összessége, amelynek a gyökerei emberlét állapotunkhoz kapcsolódnak. Ez az alap állapot - **a kidolgozás, a készítés és a használat** - három, csak az ember jellemzőinek összességében határozható meg. A legközelebb és a legszorosabban ma az iparművészet kapcsolódik ehhez, mint tárgyalkotó terület. Ennek részeként, a hagyomány, a folytonosság és a lokális értékek továbbvitelének fontosságán van a hangsúly. Ez nem az új anyagok és technológiák elvetését és visszatérést jelent valami régebbi állapotba, hanem megőrzését annak, ami az embert emberré teszi. Kiterjedése pedig szerintem addig tart, amíg a gép nem mint cél, hanem mint eszköz van használatban.

Ahhoz, hogy gyakorlati oldalról is meg tudjuk határozni, melyek azok a művészeti területek, amelyeket ma az iparművészet alá sorolhatunk, tudnunk kell, hogy ez koronként változó volt, és részei igen jellemzőek az adott időpillanatra. Vagyis ez egy folyamatosan változó összetételű és karakterű együttes, amely idomul a kor elvárásaihoz, követelményeihez. A meghatározást nehezíti az is, hogy ma már a tárgyalkotásnak számtalan formája és megvalósítási módja van. Kezdve a kézműves készítéstől az ipari gyártásig bezárólag, a képzőművészeti jellegű alkotásoktól a tárgykészítésen át, egészen az építészeti felhasználásig. Mindezek sokszínűségében - **amit tovább bonyolít a határ terület sokasága** - mégis szükséges valami megfogható meghatározás, különben nem tudjuk miről is beszélünk.

Az iparművészet fogalma az ipari forradalommal együtt alakult, öltött testet. Nálunk az 1840-es évektől kezdik el használni. Sajnos egyrészt a szó jelentése és a fogalom elméleti szintű meghatározása a kezdetektől fogva igen homályos és bizonytalan, másrészt viszont a konkrét tér- és tárgy esetén meghatározott szempontok szerint eldönthető. Több írás is azt a következtetést vonja le, hogy maga a szóösszetétel és az, amit alatta értünk, nincs összhangban. Igen érdekes lenne végigtekinteni hogyan változott a fogalom értelmezése, de jelen írásban ezzel részletesen nem foglalkozom.

A 2. világháború után központi irányítással fokozatosan létrehoztak egy művészeti intézményi és támogatási rendszert, ami a hazai képző- és iparművészet összefogására, a kapcsolatos problémák kezelésére és támogatására jött létre. Ennek voltak politikai és gazdasági okai, amire most nem térek ki. Ami viszont lényeges számunkra, hogy létezett, és ebben minden művész valamilyen szinten betagozódott, részt vett. **Az egyes intézményeknek meg voltak a maguk feladatai. Az alkotókat körülvette egy művészeti keretrendszer, amiben a Művészeti Alap az alkotókat fogta össze,** az Iparművészeti Vállalat a kivitelezést segítette, a Lektorátus a szakmai felügyeletet, a Képcsarnok a kiállításokat és az eladási lehetőséget biztosította, a 2 ezrelék lehetőséget adott művészeti alkotások készítésére a középületekben és így tovább. Ennek a rendszernek a feltárása és értékelése máig nem történt meg, pedig fontos és lényeges az iparművészet jövőjével kapcsolatban. Ezzel a háttértámogatással rengeteg művészeti alkotás született. Ez markánsan jelentkezik az egyes alkotók életműkiállításain és monográfiáikban. Ez a háttér a rendszerváltás után szétesett, egyes részei megszűntek, elsorvadtak, beolvadtak más szervezetekbe, vagy mára csak vegetálnak. A megváltozott politikai és gazdasági közegben a fokozatosan megszűnő vagy átalakuló rendszer sok területen magára hagyta az iparművészeket. A nagy szakmai szervezetek generációs szervezetekké váltak, az Iparművészeti Vállalat, a Képcsarnok megszűnt. A Lektorátus beolvadt a MANK-ba, és sorolhatnánk tovább...

Az átalakulás során megkezdte működését a Nemzeti Kulturális Alapprogram, majd később a Magyar Művészeti Akadémia is, de ezek vagy más, vagy csak részfeladatokat látnak el abból a széleskörű rendszerből, ami a rendszerváltás előtt a ország zártsága okán működött. Amikor ez megszűnt, az iparművészek egy nyitott piacgazdasággal találták szemben magukat, amelyben más hangsúlyokkal, más igényekkel, más hozzáállással, más habitussal rendelkező alkotókra volt szükség. Ezzel párhuzamosan az általuk birtokolt tudásra és az

általuk készített tárgyakra egyre kevesebb az igény, mert a helyet kitölti a külföldről beáramló, valaki által tervezett, és valaki által készített tárgyak tömkelege.

Iparművészeinknek ma vagy nincs lehetőségük, vagy csak egy szűk piaci csoportnak tudnak tárgyakat készíteni. Gyáriparunk leépülésével az alkotók az egyedi tárgyak, termékek tervezése és készítése, valamint a képzőművészeti tárgyalkotás irányába fordultak. E mellett az építészeti iparművészetre is kicsi az igény. Ennek oka belsőépítész tervezőink rendezetlen helyzete, az iparművészek kínálta lehetőségek nem ismerete, illetve az a rengeteg - főleg külföldi - lakberendezési tárgy, amiből a tervezőknek és vásárlóknak csak választani kell. Ez utóbbiból kiszorulnak tervezőink.

Ha a piacgazdaság szemszögéből nézzük, akkor az iparművészetünk ma egy olyan terület, amely sok esetben mint vállalkozás nem hatékony és nem piacképes, mert nem rendelkezik tőkével és megfelelő technológiai háttérrel. Ami viszont felbecsülhetetlen értékét jelenti az az, hogy Magyarországon ma még jelen van egy olyan szaktudás bázis, ami fokozatosan eltűnik. Olyan nemzeti értékkel rendelkezünk, aminek a megőrzése forintosítható gazdasági potenciált jelent világszinten, csak meg kell teremteni hozzá a megfelelő formát és támogatást.

Ha az oktatás felől közelítünk, akkor azt láthatjuk, hogy az iparművészeti területek oktatása leépülőben, megszűnőfélben van. Ugyanakkor a designer szemléletű oktatás, a nyugati példák és minták - magyar közegben csak nehezen alkalmazható - követése erősödik. Ez jól illeszkedik a globális és innovatív gondolkodás, a mobilis munkavégzés, a munkahelyek megszűnése és az uniformizálódó jövő képébe. Nincs is ezzel gond, mert ezzel jól bele lehet simulni a nemzetközi trendekbe, és erre is szükség van, de ezzel párhuzamosan nem szabad nemzeti értékünket veszendőbe hagyni.

Ahogy az '50-es években felszámolásra került a parasztság, és vele együtt az paraszti életforma részeként a népművészet, ugyanúgy ma az iparművészet és az azt művelő alkotói réteg is megszűnő, kihalófélben van. Az a mai közeg, amiben boldogulnia kell, ilyen irányba szorítja.

Mi a probléma?

Az eldöntendő kérdés az, hogy a korábban iparművészetként definiált nemzeti kulturális értékünket hagyjuk-e lassan elsorvadni, vegetálni és megszűnni, vagy teszünk azért, hogy ez ne következzen be? Ha az elmúlt kétszáz év folyamatait nézem, azt kell megállapítanom, hogy ez a megszűnés jól illeszkedik a világ- és a magyarországi események láncolatába. **Úgy gondolom, hogy ezzel valami értékes és emberi is el fog tűnni a világból, amit már csak saját önbecsülésünk és “ember-ségünk” okán sem kellene hagynunk.**

Az előző fejezetből már részben kiderülhetett, hogy mi vezetett a mai állapot kialakulásához. Alapvetően két fő probléma van ma. Az egyik, hogy a rendszerváltással egy időben megszűnt az az intézményi- és támogatási rendszer, ami addig volt és amiben az alkotók azelőtt dolgoztak. A másik pedig, hogy a nyitott piacgazdaság hatására olyan mértékű tárgydumping áraszt el minket, hogy a védelmező keretek és lehetőségek hiánya miatt légüres térbe került az iparművészet. Nem véletlen az, hogy a design-szemléletű tárgyalkotás és a képzőművészeti irányultság jelentősen erősödött.

Az intézményrendszer elsorvadása és megszűnése szükségszerű volt. Úgy gondolom, részeket meg lehetett volna belőle menteni, de az eredeti formájában és rendszerében már nem működött volna, mivel már nem illeszkedett az új körülményekhez. Egy lejáratott politikai, és egy viszonylag zárt gazdasági közegben létezett. A gondot ott látom, hogy a megmaradt szervezetek nem ismerték fel azt, hogy ma milyen szerepük lehetne, mi az erősségük a megváltozott közegben. **Működésük ma súlytalan.** Ebből aztán az is következett, hogy a különböző iparművészeti területek képviselői, ahogy volt lehetőségük, létrehozták a saját maguk lokális szervezeteiket és azon belül próbálnak boldogulni. A nagy szervezeteknek nincs, a kicsiknek pedig szétforgácsolódik az ereje - arról nem is beszélve, hogy sok esetben nem értenek ahhoz, hogyan kell és lehet egy mai szervezetet hatékonyan működtetni és vezetni. A magukra maradt egyéni alkotók pedig már csak a szakmájuk egy-egy részterületén tudnak labdába rúgni. **Nincs érdekképviselet**, nincs megfelelő technológiai- és kivitelezői háttér, amivel versenyképes munkákat tudnának létrehozni.

Példa erre az üvegművészetünk, ami ma jellemzően a hidegüveg- és casting technikára épül, mivel nincs olyan üvegyártás, üveghuta amivel megfelelő mennyiségű és minőségű piacképes terméket tudnának előállítani. Pozitív példa viszont a Kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdió, ahol olyan magastüzzű égetőkemencéket építettek, amelyek a kurzusok,

szimpóziumok részvevőinek igényének kielégítése mellett, bér munkában több keramikus is tud eladható készleteket - jellemzően éttermeknek - égetni, vagyis van megfelelő és kihasználható technikai háttér az igények kielégítésére.

A szakmákat támogató harmadik lehetőség - lenne - az építő-iparművészet. Ennek nagy hagyománya van nálunk, elég ha körbenézünk a budapesti épületeken, vagy megnézzük a két ezrelék rendelet segítségével készült alkotásokat. Abban, hogy milyen alkotások készültek, korábban a belsőépítészeknek volt nagy szerepe, mint egy az építészet és a tárgyalkotók közötti összekötő kapocsként. Napjainkra már a két ezrelék a múltunk része, illetve - sajnos - a belsőépítészek szerepe is csökkent a téralkotásban. Jellemzően a munkájuk jelentős részét a tárgy konzignálás teszi ki, vagyis jellemzően a kész tárgyak betervezése. Ritka a lehetőség egyedi tervezésre, iparművész vagy designer közreműködésére a munkák során.

Az intézményi rendszer, a technikai háttér, és az építő-iparművészet olyan három megoldandó kérdés, amely a meglévő oktatás átszervezésével együtt kulcskérdése megújuló iparművészetünknek.

Mi a megoldás?

A legfontosabbnak azt tartom, hogy szembenézzünk azzal, hogy a globális termelés és tárgydumping bedolgozza magába és elsodorja mindazt, amely a mi saját lokális iparművészeti örökségünk. Ma ez történik. Vagy hagyjuk ezt a folyamatot kiteljesedni, vagy teszünk ellene.

Fontos, hogy létrejöjjön egy olyan koordináló és aktívan működő szervezet, amelynek a szerepe abban áll, hogy összekapcsolja azokat a tevélegyes szervezeteket és személyeket, amelyek tesznek az iparművészetért. Szakmai közéletünk egyik hiányossága, hogy mindenki visszahúzódott a saját szakterületére, azon belül próbál boldogulni, de hatékony közös fellépésre már nem képes. **Ezeket az erőket kell egy irányba állítani, és olyan lehetőségeket teremteni, amelyek erősítik egymást.** Példaként a Magyar Formatervezési Tanácsot és a Hagyományok Házát említem. Az előző a formatervezőket, designereket erősíti, az utóbbi pedig a hagyományörző népművészeket. Mindkét terület határos az iparművészettel, az iparművészetnek mégis ilyen működőképes szervezete.

Fontos lenne, de önmagában még kevés egy érdekvédelmi szervezetet létrehozni és működtetni. Ahhoz, hogy életképes is legyen, két további terület van, ahol hatékonyan fel kell

lépnie. Az egyik az iparművészeti területek gazdasági és működési feltételének (technikai háttér, két ezrelék, építő-iparművészet) megteremtése, a másik az oktatás átalakítása és újjászervezése. Az érdekvédelem, a gazdasági háttér és az oktatás csak így együtt alkotnak működőképes egységet, és csak egy erre létrehozott szervezet tudja ezt hatékonyan kezelni és működtetni.

Az iparművészet léte alapvetően nem szakmai kérdés - alkotóink igen kreatívak, és képzettek, nem ezzel van a gond -, hanem **olyan gazdasági kérdés amihez jelentős politikai akarat kell hogy társuljon**. Szükséges láttatni azt, hogy a ma még létező iparművészeti hagyomány olyan Európában egyedülálló értéket képvisel, amely **állami szinten védendő**, és ami jelentősen hozzá tudna járulni Magyarország egyedi, nemzeti karakteréhez. Tudatosítani kell a politikusokban, ha ez nem történik meg, akkor **felbecsülhetetlen nemzeti érték tűnik el**.

Mi tehát a feladat?

A felvázolt lényegesebb pontok alapján ki kell dolgozni egy stratégiai tervet az iparművészet megőrzésére, az érdekvédelmére, valamint a lehetőségeinek növelésére. Ennek részeként fel kell vázolni egy olyan szervezet térképét, amely segítségére van mindazoknak, akik azt végre is tudják hajtani. Ebben három dolognak kell megjelenni.

A múltnak, megmutatva mindazt az értéket amit a korábbi korok alkotói és alkotásai jelentenek. Erre az örökséget lehet építeni. A jelen állapotokat, ami szembenéz a helyzettel, értékeli és megmutatja. Illetve egy jövő-képnek, ami konkrét irányt és megoldásokat vázol fel, egy követhető utat mutat meg.

Legyünk büszkék arra amink van, és gondoskodjunk arról, hogy az megőrződjön. Legyen a jelenben lehetőségünk hitelesen művelni mindazt, amit megtanultunk. Végezetül pedig a munkánk során legyen mit átadnunk a jövő generációinak.

Dunakeszi, 2017. március 28.